מעלות המדות — טו; מעלת שם טוב

בני, בואו ואלמדכם מעלת שם טוב.

דעו בני, כי מעלת שם טוב שיצא לו לאדם במעשה עבודת האלהים היא מעלה יקרה ואינה נמצאת אלא בחסידים ואנשי מעשה ויראי האל אשר בעבודתם את האלהים שמם הטוב הולך למרחוק ואפילו הקדוש ברוך הוא בעצמו חיזר לקנות שם טוב בעולמו שנאמר אשר הלך האלהים לפדות לו וגו'. ואמרו חכמים באגדה ז"ל: מצינו שהילך הקדוש ברוך הוא מהלך חמש מאות שנה לקנות לו שם בעולמו שנאמר אשר הלך האלהים לפדות לו וגו'. שכן מן הארץ עד לרקיע מהלך ת"ק מאות שנה.

בני, הוו זהירין לקנות מעלת שם טוב בעבודת האל ובמעשים טובים מפני שהיא מעלה מעולה עד מאד, ואף שלמה משבחה בחכמתו כענין שנאמר טוב שם משמן טוב וגו'. ואמרו חכמים באגדה ז"ל: שמן טוב לשעה ושם טוב לעולם, שנאמר יהי שמו לעולם שמן טוב בטל ושם טוב קיים שנאמר ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ובנות וגו'. שמן טוב בדמים ושם טוב בחינם. שמן טוב יורד ושם טוב (עולם) [עולה]. שמן טוב ניתן על גבי המת ומסריח שנאמר זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח. שם טוב נופל על המת ואינו מסריח שנאמר ויעל ויגהר על הילד וגו'. שמן טוב לחיים ושם טוב לחיים ולמתים. שמן טוב לעשירים ושם טוב לעניים ולעשירים. שמן טוב יורד למים ונמחה, שם טוב יורד למים ואינו נמחה. שכן מצינו ביונה שהושלך לים ועלה. שמן טוב יורד לאור ונשרף ושם טוב יורד לאור ואינו נשרף, שכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שעלו מכבשן האש. שמן טוב כמה ריחו מהלך מקיטון לטריקלין, אבל שם טוב מסוף העולם ועד סופו, שנאמר ויהי ה' את יהושע ויהי שומעו בכל הארץ. ואומר, כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל המדינות.

בני, בואו וראו כמה גדולה מעלת שם טוב, שכך אמרו חז"ל, בעלי שמן הטוב נכנסו למקום חיים ויצאו שרופים. ומי היו אלו, נדב ואביהו. ובעלי שם טוב נכנסו למקום מיתה ויצאו חיים. ומי היו אלו, חנניה מישאל ועזריה. ואמרו חז"ל שלשה כתרים הן, כתר כהונה וכתר נבואה וכתר מלכות. כתר כהונה זכה בו אהרן ונטלו. כתר נבואה זכה בו משה ונטלו. כתר מלכות זכה בו דוד ונטלו. הרי כתר שם טוב מונח לרבים, כל מי שיזכה בו מעלה אני עליו כאילו שלשתן מונחין וזכה בכולן. וכל מי שלא יזכה בו, מעלה אני עליו כאילו שלשתן מונחין ולא זכה באחת מהן. גדולה מעלת שם טוב מכל כסף וזהב שבעולם, כענין שנאמר נבחר שם מעושר רב מכסף ומזהב חן טוב.

בני, השתדלו לקנות שם טוב בעולם אשר אתם עומדים בו ביראת שמים ובעבודת המקום ואהבת הבריות, מפני שהשם טוב יעידך בעולם הזה ולעולם הבא, והשם טוב הוא הגדול שביחסים, כמו שאמר חכם אחד, הגדול שביחסים השם הטוב, ואין חוצץ בפני התאוות כעצימת העיניים. ואמר אחד: מיקר הנפש שיחוס האדם על זכרו ושיקנה השם הטוב ויבטח באלהים היא האמונה הגמורה.

חביבה מעלת שם טוב וביותר ביום המיתה, כענין שנאמר טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו. ואמרו חכמים באגדה ז"ל, שלשה שמות נקראו לו לאדם, אחד שקראו לו אביו ואמר, ואחד שקורא לו הוא בעצמו, ואחד שקרא לו הקדוש ברוך הוא בספר תולדות, שנאמר זה ספר תולדות אדם וגו'. ומה קורא אותו אדם אבל אין את יודע איזה מהן חביב. בא שלמה ופירש, טוב שם.. ויום המות מיום הולדו, שבשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה מנה לי כהן גדול, אמר לו משה מאיזה שבט יתמנה, אמר לו משבטו של לוי. באותה שעה שמח משה ואמר כך שבטי חביב, אמר לו הקדוש ברוך הוא חביבין עלי שמותיהן של שבטים משמן המשחה שכהן גדול נמשח בו, שאין עבודתו של כהן גדול עבודה ואינו נכנס לכפר אילולא שמותיהן של שבטים נתונין על ליבו ואפילו היו חסירין אות אחת או נקודה אחת לא היה נכנס בהן לכפר, שנאמר ששה משמותם על האבן האחת וגו'. שיהא שמם תם. בשעה שהיו חיים לא זכו לשמוע דבר זה, ובשעה שמתו כתיב ששה משמותם. ואמרו חז"ל חביבה מיתתו של שאול משעת לידתו, שבשעת לידתו לא נתבשר שיש לו חלק לעולם הבא, ובשעת מיתתו בישרו מחר אתה ובניך עמי. בישרו שיש לו חלק לעולם הבא. ועוד אמרו חביבה מיתתן של צדיקים משעת לידתן, שבשעת לידתן לא הרגיש בהן כל בריה, ובשעת מיתתן כל העולם מרגיש. בשעה שנולד שמואל לא הרגיש כל בריה, ובשעה שמת כתיב ושמואל מת, הוי אומר ויום המות מיום הולדו.

אשרי מי שגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב, מה הבריות אומרות עליו אשרי פלוני שגדל בשם טוב ועסק בתורה ובמצות ובמעשים טובים כל ימיו והיה צדיק חסיד וירא שמים אוהב את המקום אוהב את הבריות אוהב את הצדקות אוהב את המישרים, וכיון שהבריות מעידות עליו כך הקדוש ברוך הוא מקבלו בסבר פנים יפות ומוחל לו על כל עונותיו, שכך אמרו חז"ל איזהו בן העולם הבא, שנאמר ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר. ועוד אמרו מהספידו של אדם ניכר אם הוא בן העולם הבא. ועליו אמר שלמה בחכמתו טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו. וכיון שזכה אדם לקנות שם טוב בעולם בעבור מעשה עבודת המקום ומפני שהוא מעורב עם הבריות ואינו מתגאה עליהן ישתדל להוסיף על מעלות מדותיו מעלות יתירות כדי שיהא שמו הטוב עולה למעלה עד יום מותו.

בני, תתאוו לשם טוב בעבודת המקום ואהבת כל הבריות לכבוד שמים לא לכבוד עצמכם ולא לשם שררה בעולם כאשר יעשו הסכלים המתאוים לקנות שם טוב בעולם לכבוד עצמם בהבלי העולם ולא לכבוד שמים.

בני, אם יצא לכם שם טוב במעלה שאין בכם אל ירהיבכם ליבכם ואל תתפארו בעצמכם כאילו עליתם במעלה ההיא, ואל תתעטרו בה. אבל השתדלו לקנות על כל פנים אותה המעלה שמשבחין אתכם עליה, כדי להגדיל השם ולהאדיר. וכך אמר חכם אחד, כאשר ישבחוך בני אדם במה שאין בך, דאג ואל תשמח. ואמר, כשתראה אדם מספר בך טובה שאין בך, אל תבטח בו. לכן בני הוו זריזין מאוד במעלה החשובה הזאת להנהיגה עליכם בעבודת המקום, כדי שיתן לכם הקדוש ברוך הוא בביתו ובחומותיו יד ושם טוב מבנים ומבנות. והאלהים יצליחנו בה ברחמיו הרבים.

ואחרי אשר הגענו עד כאן לספר בשבח מעלת שם טוב המגיע לו לאדם בעבודת המקום, נספר בגנות שם טוב המגיע לו לאדם בהבלי העולם והוא מתכבד ומתפאר בו, כדי להרגילם במעלת שם טוב השלימה לכבוד שמים בעזרת האל.

דעו בני כי השם טוב המגיע לו לאדם בהבלי העולם והוא מתכבד ומתפאר בו, לא די שאינו עולה לו לשם טוב ומעלה טובה, אלא שעולה לו לשם גנות וחרפה וטורדין אותו מחיי העולם הזה ומחיי העולם הבא. שכך אמרו חז"ל, הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם. צא ולמד מאדם הראשון, שבשביל השם שיצא לו בעולם שקרא שמות לכל בריות העולם בחכמתו (זהא) [וזחה] ליבו עליו ונתגאה וביקש לו מעלה עליונה שלא היתה ראויה לו, ומתוך כך נתקנאו בו מלאכי השרת ונטרד מן העולם. שכך אמרו חז"ל באגדה כשבא הקדוש ברוך הוא לבראות את האדם אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם מה אדם ותדעהו אדם להבל דמה ואין אלא עפר מושלו. אמר להן הקדוש ברוך הוא כשם שאתם כולכם מקדשין לי בעליונים, כך הוא מייחד אותי בתחתונים. ולא עוד, אלא אם אתם יכולין לעמוד ולקרות שמות לכל בריותי שבראתי, ועמדו ולא יכולו, מיד עמד אדם הראשון וקרא שמות לכל הבריות, שנאמר ויקרא אדם שמות לכל הבהמה וגו', (וזהא) [וזחה] ליבו עליו ונתגאה, כיון שראו מלאכי השרת כך, אמרו מלאכי השרת אם אין אנו באין בעיצה על אדם הראשון שיחטא לפני בוראו אין אנו יכולין לעמוד בו. והיה סמאל שר גדול בשמים והחיות ושרפים משש כנפים, וסמאל משתים עשרה כנפים. מה עשה, לקח כיתו וירד וראה בכל הבריות שברא הקדוש ברוך הוא ולא מצא ערום להרע כנחש, שנאמר והנחש היה ערום וגו'. והיה דמותו כמין גמל, ועלה ורכב עליו והיתה תורה צועקת ואומרת סמאל עתה נברא העולם ועת למרוד במקום כעת, במרום תמריא. רבון כל העולמים שחוק לסוס ולרוכבו דן נחש דין בינו לבין עצמו ואמר אם אומר לאדם יודע אני שאינו שומע לי שאיש קשה לעולם. הריני אומר לאשה שנשים שומעות לכל, שנאמר פתיות ובל ידעה מה. הלך הנחש ואמר לאשה, אף אתם מצווין על פירות האילן הזה, אמרה לו הין, ומפרי העץ אשר בתוך הגן וגו'. מתוך דברי חוה מצא לו פתח ליכנס בו. אמר לה אין הציווי הזה אלא עין רעה, שבשעה שאתם אוכלין ממנו תהיו כאלהים כמו שהוא ברא את העולם כך אתם יכולין לבראות, שנאמר כי יודע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים יודעי טוב ורע. מיד ראתה חוה דבריו של נחש והתאוה לפי שאמר והייתם כאלהים יודעי טוב ורע, לפיכך ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל, נתאוו למעלה עליונה אחרת והיא הוציאתו מן העולם. הוא שאמר הכתוב גאות אדם תשפילו וגו'. שכיון שקרא שמות לכל הבריות ויצא לו שם נתגאה בעצמו ואכל מן העץ וביקש להיות כאלהים, ומתוך כך גרם מיתה לו ולכל הבריות, שנאמר אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם. אכן כאדם תמותון וגו'. ומתוך שאדם להוט אחר הכבוד ושררת העולם אינו חושש לכבוד המקום ונקל בעיניו לחטוא ואינו נותן אל ליבו מאין בא ולאין הוא הולך ולפני מי עתיד ליתן דין וחשבון. ומתוך כך טורד נפשו מחיי העולם הבא.

בני, הוו יודעין שכל זמן שאדם מתכוין להגדיל שמו בעולם שמו אבד ומתמעט והולך שכך אמרו חז"ל נגד שמא אבד שמיה. ועליו אמר שלמה בחכמתו, כבוד חכמים ינחלו וכסילים מרים קלון. רוממותן של כסילים הוא הקלון שלהן מפני שמתגאין ומשתררין בה. וכן הוא אומר לפני שבר גאון ולפני כשלון גובה רוח. והמידה הפחותה הזאת נמצאת ברשעים, כענין שנאמר סביב רשעים יתהלכון כרום זולות לבני אדם. הרשעים הללו כשיצא להן שם בהבלי העולם הזה מתרוממין ומתנשאין בעצמן ומקיפין וסובבין והולכין להראות לבריות רוממותן וכבודן, וסוף שהקדוש ברוך הוא משפילן ומזלזלן בפני הבריות. צא ולמד מבלעם הרשע, שבשביל השם שיצא לבלעם בעולם שהיה נביא, נתגאה בעצמו והיה רודף אחר הכבוד ואחר השררה, ונטרד מן העולם. ומנין שנתגאה בעצמו והיה רודף אחר הכבוד והשררה, שכשאמר לו הקדוש ברוך הוא מי האנשים האלה עמך השיב לו בלק מלך מואב שלח אלי, לשון שררה וגסות הרוח, כלומר שהוא אדם נכבד וחשוב בעיני המלכים. וכן השיב בשררה וגסות לשלוחי בלק, שאמר להן מאן ה' לתתי להלוך עמכם, כלומר שאין כבודו לילך עם אנשים פחותים כמותם. מה עשה לו הקדוש ברוך הוא, הראה לכל שאינו ברשותו ואמר את אשר ישים ה' בפי אותו אדבר. ואומר, אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' וגו'. מה עלתה לו לבסוף, כעס עליו בלק ואמר לו ועתה ברח לך אל מקומך אמרתי כבד אכבדך והנה מנעך ה' מכבוד.

וכל תלמיד חכם שזכה לשם טוב עבור תורתו ומתגאה בה ומשתרר על הבריות, הרי הוא מחלל שם שמים ומחלל את התורה ואת לומדיה, ונוח לו שלא למד תורה. ולא עוד, אלא שנוטל חייו מן העולם, שכך אמרו חז"ל ודישתמש בתגא חלף, שכל זמן שאדם משתמש בכתרה של תורה כבר התקבל שכרו עליו, מפני שהוא מכבד את עצמו ומבזה את התורה. וכל הדורש בתורה כדי להתכבד בה וליטול עטרה לעצמו ואינו דורש בה לשם שמים ולכבוד התורה וכדי להוכיח ולייסר בה את הרבים אלא לכבוד עצמו ולהגדיל השם כדי שיקרא דרשן נאה, קורא אני עליו וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם. ועליו אמרו חז"ל הגס ליבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח. ואמרו עוד, כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות, וכל המחלל את התורה, גופו מחולל על הבריות. אלא זהו דרכן של תלמידי חכמים הצנועין בתורתן, לכבד את המקום ואת תורתו במעלותיהן הטובות ומתכוונין בכל דרכיהן ובכל ענייניהן בעבודתו של מקום ובעבור שמו הגדול, ולא כדי לקנות מעלה בעולם הזה ולהגדיל את השם. שכל מי שהוא מכבד את המקום בכבודו אשר חלק לו הקדוש ברוך הוא בעצמו מוסיף לו מעלה וכבוד, כענין שנאמר כי מכבדי אכבד.

גנאי גדול הוא לתלמיד חכם להתפאר בעצמו ולהשתבח בפני הבריות, שכן שלמה מוכיח בחכמתו ואומר (משלי כז, ב) יהללך זר ולא פיך נכרי ואל שפתיך. שכל זמן שאדם מגדל ומשבח את עצמו הרי הוא משפילו, וכל זמן שאדם משפיל ומקטין את עצמו הרי הוא מרוממו.

לכן בני, אל תבקשו גדולה ואל תתאוו כבוד, כי אם תהיו ראויין לכך ותכבדו האל בכל דרכיכם סוף הכבוד לבוא. והאלהים יצילנו מן המידות הפחותות ויצליחנו לשם טוב ולמעשים טובים ברחמיו הרבים: